

Opinnäytetyö (AMK)

Liiketalouden koulutus, kirjasto- ja tietopalvelu

2022

Eine Karvonen ja Lotta-Mari Taiponen

TURUN PÄÄKIRJASTON AIKAKAUSLEHTIEN VALINTA

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Liiketalouden koulutus, kirjasto- ja tietopalvelu

2022 | 24 sivua, 2 liitesivua

Eine Karvonen ja Lotta-Mari Taiponen

TURUN PÄÄKIRJASTON AIKAKAUSLEHTIEN VALINTATYÖ

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli laatia visuaalinen dokumentti yhteenvedoksi ja tehdä yhteiset raamit aikakauslehtien valintatyöhön lehtityöntekijöille. Tuotos sopii myös keskustelun pohjaksi ja antaa mahdollisuuden tuoda mielipiteitä ja kysymyksiä esille matalalla kynnyksellä. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Turun pääkirjasto. Pääkirjaston lehtivastaavilla ei ole ollut yhtenäistä kirjallista kuvausta valintatyöstä ja tämä tarve oli toimeksiannon taustalla.

Opinnäytetyön teoriaosuus kertoo kirjaston valintatyöstä osana kokoelmanhoitoa yleisellä tasolla. Kappaleessa kerrotaan, mitä muuta kokoelmatyöhön valintatyön lisäksi kuuluu ja esitellään valintatyön teorioita ja työkaluja. Tämän lisäksi avataan aikakauslehti käsitteenä ja esitellään tilastotietoa niiden lukemisesta. Kokoelmankehittämisspolitiikka käydään läpi yhtenä aiheena, joka nousee esille lopputuotoksessakin.

Turun pääkirjaston aikakauslehtien valintatyöhön keskittynyt kappale perustuu lehtivastaavien haastatteluihin. Kappaleessa käydään läpi toimintatapoja valintatyössä, millainen on valintatyön kulku, kriteerit lehtien valinnassa, varastoinnissa ja poistossa. Tilaustenhallintajärjestelmä Libnet ja varastolehtiluettelo Vallu kuvaillaan lopuksi.

Haastatteluista poimittiin keskeisimmät aiheet ja valintatyöstä ilmi tulleita yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Näistä suunniteltiin toimeksiantona pyydetty visuaalinen dokumentti, joka tehtiin ajatuskartaksi. Ajatuskarttaan on koottu aihepiireittäin lehtiervalintatyöhön liittyviä aiheita ja huomioita, joita voi käyttää keskustelun pohjana, sekä kokouksissa apuna aiheita käsitellessä. Tuotos on alustava pohja, jota on helppo jatkossa muunnella ja tehdä lisäyksiä työntekijöiden toimesta.

ASIASANAT:

kirjasto, valintatyö, kokoelmanhoito, kokoelman kehittämispolitiikka, aikakauslehdet

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Library and Information services

2022 | 24 pages, 2 pages in appendice

Eine Karvonen and Lotta-Mari Taiponen

THE PROCESS OF MAGAZINE SELECTION IN TURKU MAIN LIBRARY

The aim of this functional thesis is to create a visual chart to function as a synopsis and make common frames for librarians working in magazine selection. The resulting chart can also function as a conversation starter and give the librarians a chance to express their views with a low threshold. This thesis was assigned by Turku Main Library. The Main Library's magazine selectors did not have common written descriptions about selection process and this need for a written document was the basis for the assignment.

The theory section of this thesis tells in a general level about selection process as a part of collection development. It also tells what else is a part of the collection development and introduces theories and tools used in selection. In addition, the concept of magazines is described and statistics about reading magazines are presented in this section. One topic in this section is collection development policy and it also comes up in the resulting chart.

The section focusing on Turku Main Library's magazine selection is based on interviews of library's magazine selectors. This section describes the procedures involved in selection and tells how the selection takes place, what are the criteria for magazine selection, storage, and removal. Lastly, order-management-system Libnet and storage-magazine-index Vallu are described.

The main topics, similarities, and differences in selection, were picked from the interviews. Based on these points the assigned visual chart was created as a mind map. Topics and notes were composed in the mind map to be used as a base for conversation and as a guide in meetings. The resulting mind map is a rudimentary base that is easy to modify by the selectors.

KEYWORDS:

library, selection process, collection development, collection development policy, magazines

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 KOKOELMANHOITO, VALINTATYÖ JA AIKAKAUSLEHDET	6
2.1 Kokoelmanhoito	6
2.1.1 Valinta ja hankinta	6
2.1.2 Evaluointi ja poistot	7
2.2 Kokoelman kehittämiss politiikka	7
2.3 Valintatyön teorioita ja työkaluja	9
2.4 Aikakauslehdet	11
3 TURUN PÄÄKIRJASTO JA SEN AIKAKAUSLEHTIEN VALINTATYÖ	13
3.1 Organisaatio ja lehtivastaavat	13
3.2 Lehtien valintatyö	13
3.3 Valittavien lehtien painopisteet	15
3.4 Lehtien varastointi ja poistot	16
3.5 Aikakauslehtien kierrätys	17
3.6 Reklamointi ja lehtitilauksen lopettaminen	18
3.7 Libnet ja Vallu	18
4 TUOTOKSEN TOTEUTTAMINEN	20
5 YHTEENVETO	22
LÄHTEET	23

LIITTEET

Liite 1. Tuotos

Liite 2. Haastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee aikakauslehtien valintatyötä Turun pääkirjastossa. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, kuinka aikakauslehtien valintatyö tapahtuu ja laatia visuaalinen dokumentti valintatyön ohjenuoraksi.

Turun pääkirjaston lehtityöntekijät kertoivat, että aikakauslehtien valintatyötä tarvitsisi tarkastella ulkopuolisen näkökulmasta. Kiinnostuimme aiheesta ja saimme toimeksianton Turun pääkirjastolta. Aikakauslehtien valintatyöstä ajankohtaista tekee se, että kirjaston tiloissa tapahtuu muutoksia, joiden vuoksi lehtien varastoinnista ja kokoelman koosta tulee entistä rajallisempaa. Muutokset tiloissa pakottavat lehtityöntekijät arvioimaan aikakauslehtikokoelmien varastointiaikoja, kuntoa ja käyttöastetta. Tämän arvioinnin aikana lehtityöntekijöille nousi esiin tarve dokumentista, joka yhtenäistäisi aikakauslehtien valintatyötä. Yhteistä dokumenttia ei ole aiemmin ollut olemassa. Aikakauslehtien valintatyö on tapahtunut osastojen sisällä ja lehtityöntekijät ovat tehneet valintatyön itsenäisesti. Eri osastojen välillä ei ole tehty yhteistyötä valintatyötä tehdessä.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on laatia visuaalinen dokumentti Turun pääkirjaston lehtityöntekijöille keskustelun pohjaksi. Menetelmänä käytetään haastatteluja, jotta saadaan tuotettua tarkkaa tietoa ja aineistoa tuotosta varten. Niiden avulla tuotos vastaa selvästi toimeksiantajan tarpeeseen ja kohdentuu lehtityöntekijöille. Haastatelimme neljää Turun pääkirjaston lehtityöntekijää, joista kolme on tiimien lehtivastaavia eri osastoilta ja yksi johdollisissa tehtävissä. Osastot ovat musiikki, kirjallisuus ja taide, sekä tieto-osasto. Opinnäytetyöstä jää ulkopuolelle lasten- ja nuortenosasto, sanomalehdet, sekä e-lehdet. Näin keskitytään vain aikuisten fyysisiin aikakauslehtiin, eikä käsiteltävä aihemäärä ole liian laaja.

Opinnäytetyössä kerromme, miten aikakauslehtien valintatyö tapahtuu Turun pääkirjastossa. Opinnäytetyön teoriaosuudessa eli ensimmäisessä kappaleessa käsitellään, mitä kokoelmanhoito pitää sisällään, mitä valintatyöllä tarkoitetaan ja kerrotaan valintatyöhön liittyvistä teorioista ja työkaluista. Lisäksi kappaleessa kerrotaan aikakauslehdistä ja niihin liittyvien tutkimusten tuloksista. Opinnäytetyön kolmas kappale käsittelee Turun pääkirjastoa organisaationa ja siellä tapahtuvaa aikakauslehtien valintatyötä. Lopuksi opinnäytetyössä esitellään tuotoksena syntynyt visuaalinen dokumentti.

2 KOKOELMANHOITO, VALINTATYÖ JA AIKAKAUSLEHDET

Valintatyö on osa kokoelmanhoitoa, joka on yksi kirjastonhoitajan tärkeimmistä työtehtävistä. Tässä kappaleessa kerrotaan, mitä kirjaston kokoelmanhoitoon sisältyy ja tämän jälkeen syvennytään valintatyön teorioihin ja työkaluihin. Lopuksi kerrotaan aikakauslehdistä.

2.1 Kokoelmanhoito

Kokoelmalla tarkoitetaan yhteen koottua ja järjestettyä joukkoa (Kielitoimiston sanakirja 2021). Kirjastossa kokoelmaan kuuluvat niin kirjat, lehdet ja av-aineisto kuin lautapelit ja soittimet. Kokoelmanhoitoon sisältyvät tehtävät, toiminnot ja vastuut ovat aineiston valinta ja hankinta formaatista riippumatta, kokoelmapolitiikan laatiminen, kokoelman ylläpito eli evaluointi ja poistot, budjetti ja varainhoito, nykyisten ja mahdollisten asiakkaiden tarpeiden arviointi sekä kokoelman arviointi. (Johnson 2009, 1–2.)

2.1.1 Valinta ja hankinta

Erilaiset kirjastot hankkivat aineistoa eri syistä. *Yleiset kirjastot* eli kuntien ja kaupunkien kirjastot pyrkivät hankkimaan aineistoa mahdollisimman monipuolisesti vastatakseen kunnan tai kaupungin asukkaiden tarpeisiin. *Tieteelliset kirjastot* eli korkeakoulujen omat kirjastot taas pyrkivät hankkimaan ajantasaista ja laadukasta tietokirjallisuutta kyseisen korkeakoulun koulutusaloilta. Yleisissä kirjastoissa valintaa ohjaa *kokoelmapolitiikka* tai *kokoelman kehittämispolitiikka*, joka asettaa rajat perustellusti sille, millaista aineistoa hankitaan ja ei hankita. Yksittäisellä aineistolajilla voi olla oma kokoelmapolitiikkansa, jonka kirjasto, aineistolajia hankkiva osasto tai kokoelmasta vastaava kirjastonhoitaja on määritellyt. Kokoelmapolitiikan lisäksi aineiston valintaan vaikuttavat kirjaston hankintakanavien ja muiden hankintapaikkojen valikoima, kirjastonhoitajan tavoite pitää kokoelma mahdollisimman monipuolisena, asiakkailta saadut hankintaehdotukset sekä kokoelman hankintaan annettu *määräraha*. Määrärahalla tarkoitetaan rahasummaa, joka tulisi käyttää mahdollisimman loppuun vuoden kuluessa, kuitenkin menemättä kyseisen summan yli. Useat tahot, kuten kirjastoaineistojen toimittajat, lähettävät kirjastoille

valintalistoja, jotka sisältävät kyseisen tahon kautta saatavilla olevaa aineistoa, yleensä uutuuksia ja tarjouksia. (Keränen 2021, 23–24.)

2.1.2 Evaluointi ja poistot

Kokoelmanhoitoon kuuluu valinnan ja hankinnan lisäksi päätös siitä, mitä tehdään jo olemassa olevalle aineistolle. Syy aineiston evaluointiin ja poistoon on yleensä tilan vapauttaminen tai kokoelman ja palvelun parantaminen. Kirjaston tilojen ja työntekijöiden tehokkaampi käyttö kokoelman ylläpidossa oikeuttaa evaluoinnin ja poistojen tekemisen. *Evaluoinnissa* aineistoa tarkastellaan uudelleen niiden kriteerien kannalta, joita mietittiin, kun aineisto alun perin päätettiin hankkia. Aineisto päätetään poistaa, kun se ei enää ole hyödyllinen, ajankohtainen tai asianmukainen. Vähäiselle käytölle jäänyt aineisto voidaan sijoittaa varastoon tai lahjoittaa eteenpäin. Näin helpotetaan tilaongelmia ja tehdään päivittäisestä kokoelmatyöstä helpompaa. Toinen tärkeä syy evaluoinnille ja poistolle, lisätilan saamisen lisäksi, on kokoelman laadun varmistaminen. Kirjaston yleisilme ja käyttö parantuu, kun vanhanaikainen ja mahdollisesti virheellinen aineisto poistetaan. Poistopäätöksen saanut aineisto voidaan myydä, lahjoittaa toiseen kirjastoon tai virastoon tai tuhota. Varastointi on vaihtoehto aineistolle, joka on silti tärkeää, mutta sen käyttöaste on vähentynyt, joka täytyy säilyttää institutionaalisten syiden vuoksi ja joka täytyy suojata varkaudelta tai liialliselta käsittelyltä. Rikkoontunutta aineistoa voidaan myös korjata, etenkin jos aineistolla on suuri käyttöaste. (Johnson 2009, 153–179.)

2.2 Kokoelman kehittämisspolitiikka

Kirjasto tarjoaa paljon erilaisia palveluita asiakkaidensa käytettäväksi. Keskeisin näistä palveluista on kokoelma, joka vastaa asiakkaiden tarpeita. Kirjaston kokoelma luodaan siksi, että sille on käyttöä. Hyödyllinen ja olennainen kokoelma ei kuitenkaan synny vahingossa. Kokoelman luomiseen käytetään systemaattista prosessia nimeltä *kokoelman kehittäminen*. (Doll & Barron 2002, 1.) Kokoelman kehittämisellä kirjasto varmistaa, että se tyydyttää asiakkaidensa tarpeet onnistuneesti. Tehokas kokoelman kehittäminen vaatii suunnitelman, joka sekä korjaa kokoelman heikkouksia että ylläpitää sen vahvuuksia. Tätä suunnitelmaa kutsutaan *kokoelman kehittämisspolitiikaksi*. (Evan & Zarnosky 2000, 70.)

Kokoelman kehittämisspolitiikka on kirjallinen dokumentti, joka ohjaa kirjaston henkilökuntaa kokoelman kehittämistä koskevassa päätöksenteossa. (Evan & Zarnosky 2000, 70.) Se kertoo, miten aineiston valintapäätökset tehdään, mitä aineistoja hankitaan, mitä säilytetään ja mitä siirretään varastoon. Raine Wilén ja Terttu Kortelainen (2007, 89.) kirjoittavat, että jokaisella kirjastolla on oma kokoelman kehittämisspolitiikkansa joko kirjallisena dokumenttina tai valintatyötä tekevien työntekijöiden tiedossa. Näin ei kuitenkaan aina ole, sillä etenkin pienillä kirjastoilla ei välttämättä ole minkäänlaista dokumenttia (Isomäki 23.3.2022).

Kokoelman kehittämisspolitiikka yleensä jaetaan kahteen erilaiseen tyyppiin: suurelle yleisölle kirjoitettu versio ja kirjaston henkilökunnalle tarkoitettu versio, joka tukee ja ohjeistaa heidän työtään. Suurelle yleisölle kirjoitettu versio on dokumentti, joka antaa perustietoa kirjaston kokoelmasta. Se kertoo, miksi jotain aineistoa on tai ei ole kirjastossa saatavilla. Kyseinen dokumentti on yleensä niin ajaton, että sitä ei tarvitse uudistaa kovin usein. Jokaisen valintatyötä tekevän tulisi kuitenkin lukea se uudelleen vähintään kerran vuodessa ja sen pitäisi olla helposti saatavilla, kun kokoelman kehittämisestä herää kysymyksiä. Vaikka suurelle yleisölle kirjoitettu kokoelman kehittämisspolitiikka on hieno PR-dokumentti, se ei kuitenkaan anna käytännön apua valintatyötä tekeville kirjastonhoitajille. Tästä pitää huolta kirjaston henkilökunnalle suunnattu versio, joka toimii eräänlaisena ostosuunnitelmana. Se on yksityiskohtainen dokumentti, joka kertoo, mitä kirjastonhoitajan tulisi valita. Tärkein etu tällä dokumentilla on se, että kertoo kirjastonhoitajalle tarkalleen, mitä heidän esihenkilönsä ja muut vastuuhenkilöt odottavat heiltä. Se mahdollistaa kirjastonhoitajia työskentelemään yhtenäisesti kohti niitä tavoitteita ja päämääriä, jotka kokoelman kehittämisspolitiikassa on linjattu. Ennen kaikkea se luo ohjekirjan valintatyöhön, jolloin uusilla työntekijöillä on helpompaa ymmärtää, mihin heidän edeltäjänsä pyrkivät. (Alabaster 2002, 28–30.) G. Edward Evansin (2000, 72–73.) mukaan kokoelman kehittämisspolitiikalla on 14 eri toimintoa:

- kertoa kokoelman luonteesta ja laajuudesta
- kertoa kaikille kokoelman prioriteeteista
- pakottaa kirjastonhoitajan miettimään kirjaston tavoitteita, jotka kokoelman tulisi täyttää
- luo sitoumuksen kirjaston tavoitteiden saavuttamiseen
- asettaa standardit sille, mitä valitaan ja ei valita
- vähentää yksittäisen valitsijan ja hänen henkilökohtaisten mieltymystensä vaikutusta

- antaa koulutus- ja orientointumistyökalun uusille työntekijöille
- varmistaa johdonmukaisuuden huolimatta uusista työntekijöistä ja ajan kulusta
- ohjeistaa kirjaston henkilökuntaa negatiiviseen asiakaspalautteeseen vastaamisessa
- auttaa poistojen ja kokoelman arvioinnin tekemisessä
- auttaa budjetin jakamisessa
- toimii PR-dokumenttina
- antaa keinot arvioida kokoelman kehittämisprosessia
- antaa ulkopuolisille henkilöille tietoa kokoelman kehittämisen tarkoituksesta

Toisin kuin suurelle yleisölle kirjoitettu versio, kirjaston henkilökunnalle tarkoitettu kokoelman kehittämispolitiikka tulisi käydä läpi ja uudistaa säännöllisesti, jotta se olisi arvokas työkalu kirjastonhoitajalle (Alabaster 2002, 31).

Kokoelman kehittämispolitiikan kirjoittaminen on aikaa vievää ja edes paraskaan versio ei voi sisältää kaikkea, mitä päivittäisessä kokoelman kehittämisessä tapahtuu. Kaikkia ei voi myöskään miellyttää. Tärkein tavoite kokoelman kehittämispolitiikalla on, että se olisi hyödyllinen työkalu valintatyötä tekeville. Se on välttämätön kirjaston kokoelman yhtenäisyyden saavuttamiseksi. (Alabaster 2002, 42.)

2.3 Valintyön teorioita ja työkaluja

Valinta on sekä taidetta että tiedettä. Siinä yhdistyvät valintatyötä tekevän kirjastonhoitajan tieto, kokemus ja intuitio. Kokeneellakin kirjastonhoitajalla on vaikeuksia kertoa tarkalleen, miten hän päättää, mitä aineistoa valitaan ja mitä ei. John Rutledge ja Luke Swindler loivat teorian mentaalista mallista, joka antaa arvon jokaiselle kriteerille, mitä valinnassa pohditaan. He ehdottavat, että harkitessaan tiettyä aineistoa, valitsija käy mielessään läpi tämän mentaalisen mallin ja päätyy johonkin seuraavista lopputulemista: aineisto on hankittava, se tulisi hankkia tai se voitaisiin hankkia. (Rutledge & Swindler 1987, Johnson 2009, 108.) Todellisuudessa valitsija voi päättää olla hankkimatta aineistoa ollenkaan.

Lynn B. Williams taas miettii, miten mieli toimii valintatyössä. Hän korostaa tunnistamista ja sanoo, että tunnistaminen ohjaa valitsijan päätöstä siitä, onko aineisto sopiva. Tunnistaminen vastaa Williamsin mukaan siihen, onko aineiston sisältö relevanttia ja onko sen

kirjailija, editoija, julkaisija tai nimi tuttu. Hän huomauttaa, että tunnistaminen vahvistuu toistuvan kokoelman kehittämisen seurauksena. (Williams 1991, Johnson 2009, 108.) Brian Quinn puolestaan tutki tunteen ja tajunnan vuorovaikutusta valintatyössä ja sanoo, että tunne saattaa vaikuttaa valintapäätökseen (Quinn 2007, Johnson 2009, 108.) John DePewin luomassa mallissa valinnan kriteereinä toimivat kirjallisuusviitteen lähde. Tällainen lähde voi olla esimerkiksi kollegan suosittelu arvovaltainen aineisto tai kustantajan mainos. Tässä tapauksessa valitsija arvioi, onko ehdottajalla hyvä vai huono maku. Lähteen arvoon vaikuttavat myös ehdottajan status sekä itse lähteen aihealue, laatu ja tyyppi. (DePew 1975, Wilen & Kortelainen 2007, 73.)

Ross Atkinsonin mukaan valinta on aina henkilökohtaista kognitiivista toimintaa, jota ei voida suoraan havainnoida. Hänen mukaansa valintapäätös tehdään pääasiassa kolmessa kontekstissa, jotka ovat arkistollinen, yhteisöllinen ja temaattinen. Arkistollisessa kontekstissa valitsija miettii, mitä kokoelmassa on, yhteisöllisessä kontekstissa vaikuttaa valitsijan ymmärrys ja tietous kirjaston käyttäjien tarpeista ja temaattisessa kontekstissa vaikuttaa valitsijan tietous siitä, mitä aineistoa jostakin aihealueesta on julkaistu. Atkinsonin mukaan kukin valittava aineisto tai sen bibliografinen viittaus sijoitetaan näihin konteksteihin ja niiden perusteella valitsija arvioi otetaanko kyseinen aineisto kokoelmaan vai ei. Tämä on täysin subjektiivinen eikä välttämättä tiedostettu prosessi. Eri valitsijoilla voi olla eroja siinä, mitä kontekstia he valintatyössä painottavat ja mikä näin ollen eniten vaikuttaa heidän päätökseensä. Valintatyön lopputulos ja kontekstien painotus näkyvät vasta lopputuotteessa eli kokoelmassa: saattaa olla kokoelmia, jotka palvelevat enemmän joko nykyistä käyttöä tai potentiaalista tulevaisuudessa tapahtuvaa käyttöä. (Atkinson 1984, Wilen & Kortelainen 2007, 65–73.)

Halutun, hyödyllisen ja ajankohtaisen aineiston löytämiseksi on monenlaisia työkaluja. *Kirjallisuusluettelot ja -listat* ovat yleensä kirjastojen, ammatillisten toimijoiden tai julkaisijoiden julkaisemia. *Arvosteluja* julkaistaan niin ammattilehdissä kuin suurimmissa sanomalehdissä. Kirjastonhoitajan tulisi tietää, mitkä asiat ja puheenaiheet ovat pinnalla, koska niillä on suuri vaikutus kirjaston asiakaskuntaan. *Julkaisutiedotteet* antavat yksityiskohtaisia sisältökuvauksia ja kirjailijaesittelyitä. Näihin tulisi kuitenkin suhtautua varauksella, koska ne ovat usein osa uuden julkaisun mainosprosessia. *Kirjamessut ja -kaupat* tarjoavat mahdollisuuden tutustua aineistoon ennen hankintaa. Kirjamessut antavat julkaisijoille mahdollisuuden esitellä ja mainostaa julkaisujaan. Kirjakaupat ovat

hyödyllisiä etenkin, kun haetaan vaihtoehtoista aineistoa vallalla olevan kulttuurin ulkopuolelta. (Johnson 2009, 109–110.)

Huolimatta siitä, että tunteet, intuitio ja kokemus ovat vahvasti läsnä valintatyössä, valitsijan täytyy tuntea valintatyön työkalut ja ymmärtää ne tekniikat, prosessit ja mahdolliset ongelmat, jotka liittyvät kokoelman kehittämiseen. Valitsijan täytyy tietää oikeanlaiset lähteet sopivan aineiston löytämiseksi ja hankkimiseksi. Hänellä pitää olla taidot valita erilaisten aineistojen välillä, arvioida aineiston laatua ja tasapainotella annettujen määrärahojen kanssa. (Johnson 2009, 108.)

2.4 Aikakauslehdet

Aikakauslehti on säännöllisesti, vähintään neljä kertaa vuodessa, ilmestyvä lehti, joka sisältää artikkeleita joko yleiseltä tai erikoistuneelta elämän alueelta (Tilastokeskus). Suomen ensimmäinen aikakauslehti *Om konsten att rätta behaga* ilmestyi vuonna 1782 ja se oli naisille suunnattu kasvatuksellinen ja miellyttäviä taitoja opettava lehti. Sata vuotta myöhemmin aikakauslehdistö alkoi kasvaa voimakkaasti ja uusia lehtiä syntyi. Aikakaus- ja sanomalehtien roolit selkenivät, kun sanomalehdet keskittyivät uutisten välittämiseen ja yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin ja aikakauslehdet kertoivat laajemmin asioiden taustoja ja käsittelevät teemoja kokonaisvaltaisesti. (Aikakausmedia ry.)

Suomessa ilmestyy tällä hetkellä noin 3000 aikakauslehteä, jotka jaetaan yleisö-, ammatti-, järjestö- ja asiakaslehtiin. Kaikista lehtiluokista löytyy lehtiä myös lapsille ja nuorille. Aikakauslehdille on tyypillistä, että sitä ei lueta vain kerran, vaan siihen palataan uudelleen ja sen vuosikertoja säilötään. Niiden paikka ja tehtävä mediakentässä on sekä vakiintunut että eläväinen, kun uusia lehtiä syntyy, vanhat uudistuvat ja jotkut lopettavat kokonaan. Painetulla aikakauslehdellä on vankka asema, mutta teknologian tuomat mahdollisuudet on otettu käyttöön sähköisten lukualustojen kautta, joita esimerkiksi kirjasto tarjoaa. (Aikakausmedia ry.)

Vaikka julkaistavien aikakauslehtien määrä on vuosien saatossa pudonnut, suomalaiset edelleen lukevat aikakauslehtiä ja maksavat lehtien sisällöstä. Kansallinen mediatutkimus KTM 2021 (Syyrakki 2021.) paljasti, että lähes puolet (48 %) vastaajista lukee painettuja aikakauslehtiä viikoittain ja kolme neljästä (73 %) kuukausittain. Aikakauslehden lukemiseen käytetään keskimäärin 43 minuuttia. 50 % vastaajista kertoo tilaavansa

maksullista kotimaista aikakauslehteä ja lähes viidenneksellä (19 %) on tapana ostaa aikakauslehtien irtonumeroita. (Syyrakki 2021.)

Tilastokeskuksen mukaan yrittäjien ja ylempien toimihenkilöiden osuus aikakauslehtien säännöllisistä lukijoista on suurin, kun tarkastellaan sosioekonomista asemaa. Työttömien osuus aikakauslehtien säännöllisistä lukijoista on puolestaan pienin. Alueellisesti tarkasteltuna maaseudulla aikakauslehtiä luetaan säännöllisesti enemmän kuin kaupungeissa. (Tilastokeskus 2019.)

Aikakausmedian teettämässä ja Taloustutkimus Oy:n toteuttamassa tutkimuksessa yli tuhat suomalaista kertoi aikakauslehtien lukemiseen liittyvistä tottumuksistaan ja erilaisiin mediahetkiin liittyvistä tunteistaan. Kyselyyn vastanneet kuvasivat aikakauslehden parissa viettämänsä aikaa ensisijaisesti rennoksi, kiinnostuneeksi ja tiedonhaluiseksi. Lukuhetken liittyvät tunteet ovat lähdes poikkeuksetta positiivisia. Vastaajien mukaan lukuhetkestä rentouttavan tekee se, että lehden parissa on mahdollisuus keskittyä rauhassa yhteen asiaan. 78 % vastaajista kertoi, ettei tee aikakauslehden lukemisen ohessa mitään muuta. Tutkimuksessa tuli myös ilmi, että yhteen lukukertaan käytetty aika kasvaa iän myötä: 15–24-vuotiaat käyttivät lukemiseen aikaa 22 minuuttia, kun yli 65-vuotiaat käyttivät 31 minuuttia. 73 % vastaajista koki saavansa ajalleen vastinetta painetun lehden parissa aina tai usein. Tutkimuksen mukaan aikakauslehti on mieluisampi kuin digitaalinen media silloin, kun lukijalla on tarve omaan aikaan ja halu rentoutua tai syventyä kriittisiin analyysihin. Digitaalinen media on käytössä tilanteissa, joissa kulutetaan aikaa, kuten bussia odotellessa tai kun halutaan viihtyä. Sekä painettu aikakauslehti että digitaalinen media ovat yhtä suosittuja inspiroitumisen ja uusien näkökulmien lähteinä. (Aikakausmedia ry.)

Aikakausmedian tutkimuksessa tuli lisäksi ilmi, että aikakauslehtien lukeminen painottuu vahvasti iltapäivään ja iltaan. Vastaajat kertoivat valitsevansa illan lukuhetkeksi, koska silloin lukemiseen on mahdollista keskittyä. Tyypillisimmät lukupaikat ovat olohuoneen sohvalla, ruokapöydän ääressä ja makuuhuoneessa. Naisten suosiossa ovat myös parveke tai terassi ja miehillä wc. Kodin ulkopuolella lehtiä luetaan harvemmin. Lähes kolmannes vastaajista kertoi lukevansa sekä arkipäivisin että viikonloppuisin. Viikonpäivää tärkeämpää onkin se, että lukemiselle on mahdollista varata riittävästi aikaa. Lukuhetken päätyttyä, aikakauslehteä ei suinkaan heitetä roskiin. 58 % tutkimukseen vastanneista kertoi säilyttävänsä lehden itseään tai perheenjäseniään varten. Joka neljäs vastaajista antaa lehden eteenpäin luettavaksi sukulaiselle tai tuttavalle. (Aikakausmedia ry.)

3 TURUN PÄÄKIRJASTO JA SEN AIKAKAUSLEHTIEN VALINTATYÖ

Tässä kappaleessa kerrotaan, millainen opinnäytetyön toimeksiantaja Turun pääkirjasto on organisaationa ja perehdytään sen aikakauslehtien valintatyön toimintatapoihin. Lisäksi yhtenä aiheena käsitellään tilaustenhallintatyökalu Libnet, joka on Turun pääkirjastolla käytössä.

3.1 Organisaatio ja lehtivastaavat

Tämän opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Turun pääkirjasto, joka on yksi Turun alueen kirjastoista. Sen lisäksi on 10 lähikirjastoa, yksi palvelupiste ja 2 kirjastoautoa (Turun kaupunki 2022). Nämä kuuluvat Vaskiin eli Varsinais-Suomen kirjastoverkoston.

Turun pääkirjaston aikakauslehtien valinta tapahtuu osastoittain ja näillä osastoilla on omat tiimin lehtivastaavat. Suurimmassa osassa osastoja valintatyö on yhden työntekijän tehtävänä, mutta yksi toimii tiiminä, joka on jakautunut omiin aihepiireihin, joita on kolme. Osastot ovat musiikki, kirjallisuus ja taide, sekä tieto-osasto. Tieto-osasto on jaettu aihepiireihin luonto ja harrasteet, yhteiskunta ja kolmantena kansat ja kulttuuri. Jokaisella aihepiirillä on oma lehtivastaavansa. Haastattelimme opinnäytetyötä varten neljää työntekijää, joista kolme tekee lehtiervalintatyötä tiimin lehtivastaavana ja yksi on johdollisissa tehtävissä. Haastattelut suoritettiin marraskuussa 2021.

3.2 Lehtien valintatyö

Kaikki lähtee budjetista, joka ehdotetaan alustavasti toukokuussa. Haastatteluista selvisi, että kirjastopalvelujohtaja saa silloin kaupungin konsernihallinnosta kirjaston alustavan kokonaisbudjetin seuraavalle vuodelle. Budjetoidut kohteet vuonna 2022 ovat henkilöstökulut (52 %) ja vuokrat (25 %), joihin ei juurikaan voida vaikuttaa. Sen sijaan tavarahankintojen (12 %), muiden toimintakulujen (>1 %) ja palveluiden ostojen (11 %) keskinäisiin jyvityksiin voidaan kirjastossa vaikuttaa. Seuraavaksi kirjastopalvelujohtaja jyvittää eli tekee ehdotuksen, miten kokonaisbudjetti jaetaan aineistoille ja tapahtumille. Hän ilmoittaa kokoelmista vastaavalle palvelupäällikölle seuraavan vuoden

aineistomäärärahan. Kokoelmista vastaava palvelupäällikkö käsittelee aineistomäärärahaa tiimien lehtivastaavien ja lehtityöntekijöiden kanssa ja se jyvitetään eri aineistolajeille ja osastoille. Haastattelussa kerrottiin vuoden 2022 budjetista käytettävän aineisiin, tarvikkeisiin ja tavaroihin 1 442 000 €, joista valtaosa kirjastoaineistoihin 1 202 000 €. Pitkään Turun pääkirjastolla lehtibudjetti on ollut n. 150 000 € vuosittain ja sen arvioitiin olevan samaa luokkaa ensi vuonnakin. Budjetti on tiedettävä elo- syyskuussa, sillä silloin alkaa lehtitilausten uusiminen.

Tämä uusiminen eli lehtitilauksien uudistaminen tapahtuu lehtivastaavilla siinä elokuun vaiheessa ja silloin jokainen osasto saa oman budjettinsa. Sitä verrataan edelliseen vuoteen siten, onko se pysynyt samana, suurentunut vai pienentynyt. Tästä saadaan tietoa siihen, tuleeko mahdollisuuksia uusiin tilauksiin vai mennäänkö miinusmerkkiseen valintaan eli katsotaan mistä luovutaan. Lehtivastaavat kertoivat käyttävänsä viimevuoden lehtitilauslistaa paljon apunaan ja samalla omia merkintöjä vuoden varrelta kootuista ongelmista tilauksiin liittyen esimerkiksi tilausten saapumisongelmiin. Ongelmista kerrotaan lisää varastointi ja poistot -kappaleessa. Lehtivastaavat tekevät valinnat ja käyvät ruksimassa uudistettavat lehdet, jotka lehtivastaava hyväksyy ja hoitaa uudistamisen loppuun saattamisen. Uudistukset tehdään vuosittain, mutta työtehtävä ei ole niin suuri, sillä uutta valintaa ei tapahdu hirvittävästi, sillä julkaistavien lehtien määrä on vähentynyt ja niiden hinnat nousseet. Myös e-lehdet ovat tulleet ihmisille tutummiksi, ja jotkin lehdet siirtyneet vain sähköisiksi julkaisuiksi. Turun pääkirjastossa etäkäyttöisenä ovat lehtien lukupalvelut eMagz, PressReader ja Suomen Turku. Kirjastossa käytettävänä ovat eMagz ja ePress. (Vaski 2022.) E-lehtien ei ole vielä suuresti huomattu vaikuttavan valintatyössä siihen, valitaanko jotain lehteä fyysisenä vai ei, jos se löytyy e-lehtenä. Fyysisen lehden tilaukseen voi sisältyä e-lehti, mutta haastatteluissa pidettiin edelleen tärkeänä fyysisen lehden tarjoaminen.

Missä vain kohtaa valintatyötä voi kohdata haasteita tai ongelmatilanteita, mihin tarvitaan apua. Osa valintatyötä tekevistä ovat suhteellisen uusia työtehtävässään, mutta heillä on hyvä tukiverkko, mistä kysyä apua tilanteen tullen. Omalta osastolta voi löytyä entisiä valitsijoita, joilla on tietotaitoa juuri tästä, mutta osastojenkin yli voi kysyä toisilta valitsijakollegoilta apua. Myös johtoportaasta löytyy henkilöitä, jotka osaavat auttaa ongelmatilanteissa.

3.3 Valittavien lehtien painopisteet

Haastatteluissa isoimmaksi kriteeriksi nousi budjetti. Se tekee raamit valintatyölle ja sen mukaan karsitaan tai valitaan uutta. Karsinta johtuu joko budjetin kiristymisestä tai lehtien hintojen noususta. Myös ongelmalliset tilaukset ovat useasti syynä lehtitilauksen uusimatta jättämiseen. Uusia tilauksia taas voidaan tehdä, jos budjettia jää käytettäväksi edellisen tilauslistan läpikäynnin jälkeen. Tässä otetaan huomioon asiakkaiden hankintaehdotuksia tai kollegoiden kanssa käytyjä keskusteluja mahdollisista lehtivaihtoehdoista. Budjetti täytyy muistaa silloinkin ja usein käy niin, ettei asiakkaan toivetta voida toteuttaa. Onneksi löytyy niitäkin kertoja, kun asiakkaan toive saadaan toteutettua.

Hankintaehdotuksia tulee eri väyliä pitkin eri osastoilla. Musiikkiosastolla korostui eniten hankintaehdotuksia tulevan tiskiltä ja tieto-osastolla Finnan virallisen hankintaehdotuksen kautta. Kirjallisuus ja taiteet -osastolla tulee tiskin ja Finnan lisäksi Turun palautepalvelusta. Mikään näistä ei noussut merkittävästi ylitse muiden. Hyllymäärä on yksi painopisteistä, sillä lehtien täytyy mahtua hyllyyn lukusalissa, sekä varastoon sijoitettaessakin. Monipuolisuus nousi haastatteluissa myös tosi tärkeäksi, sillä kirjaston on mahdollistettava laaja ja kattava kokoelma. Huomioon on otettava eri aihepiirit, julkaisukielet, ja kysyntä. Lehtiä täytyy olla osastoilla eri aiheista esimerkiksi musiikkiosastolla ei voi olla vain rokkilehtiä, vaan muutkin musiikkilajit ja yleisiä musiikkialaan liittyviä lehtiä täytyy olla saatavilla.

Alojen merkittävät lehdet olisi tärkeä saada tilattua, mutta niissä tuli esiin eroavaisuuksia, tilataanko vai ei, jos kyseessä on todella kallis julkaisu. Esimerkiksi kirjallisuus ja taiteet-osastolla Parnasso-lehti tilataan, vaikka se olisi kuinka kallis, sillä se on kirjallisuuden perusjulkaisu Suomessa. Musiikkiosastolla vastattiin mahdolliseksi poistaa kallis, mutta laadullisesti tosi hyvä lehti, jos budjetti ei riitä. Sitä selitettiin siten, esimerkiksi kotimaiset lehdet ovat halvempia ja yhden laatujulkaisun summalla saa monta kotimaista pienempää lehteä. Tuotiin myös esiin, että yleensä niihin on saatu käytettyä opetus- ja kulttuuriministeriön yleisten kirjastojen käyttöön varaamaa vuosittaista määrärahaa eli vähälevikkisten kulttuurilehtien tilaustukea (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022). Sitä on käytetty esimerkiksi musiikkiosastolla Kantele-lehden tilaamiseen. Tuki antaa näin mahdollisuuden käyttää osaston saamaa omaa budjettia kalliimpiin julkaisuihin, kun tuki kattaa osan lehtivalinnasta. Julkaisukielissä tietysti suomen kieli on kärjessä, mutta lisäksi ruotsi ja

englanti ovat yleisiä. Muillakin kielillä olevia julkaisuja löytyy kirjaston kokoelmasta, jotka ovat saatavilla.

Liian spesifejä aiheita ei oteta osastosta riippumatta, sillä niiden kysyntä ei ole riittävää. Poliittiset lehdet on myös jätetty pois. Kriteeriksi kerrottiin kirjaston puolueettomuus, sillä kaikilta pieniltä puolueilta ei löytynyt omaa lehteä. Siksi puolueiden tai poliittisten järjestöjen lehdet päätettiin jättää pois kokoelmasta. Sensaatiolehdistä on ollut keskustelua, halutaanko niitä pitää kokoelmassa vai ei. Kuitenkin osa niistä on pitänyt paikkansa siellä. Esimerkiksi Alibi löytyy Vaskin lehtikokoelmasta. Vaikka valintatyö jakaa ajatuksia ja mielipiteitä, haastatteluissa korostettiin omasta kuplasta irtautumista valinta- ja poistotyössä. Täytyy muistaa, ettei oma mielipide tai mielenkiinnonkohteet saa vaikuttaa työskentelyyn, sillä kirjasto on neutraali ja tarjoaa aineistoa laajasti eri näkökulmista ja aiheista.

3.4 Lehtien varastointi ja poistot

Kun vuoden ensimmäinen lehti saapuu, edellinen vuosikerta varastoidaan. Tämä tapahtuu vuoden vaihteessa. Lehtien varastointiajan pituudesta on käyty keskustelua, mikä on järkevä säilytysaika ja minkä tyyppiset lehdet säilytetään. Uusien muutosten myötä, ajaksi on päätetty enintään 10 vuotta. Musiikkiosaston kerrottiin pitävän keskimäärin kaksi vuosikertaa varastossa. Tietyistä syistä mikä vain osasto voi säilöä lehtiä pidempäänkin. Esimerkiksi tieto-osasto varastoi Suomen Kuvalehteä 1940-luvulle saakka, koska siitä vanhemmat ovat vapaasti luettavissa Kansalliskirjaston digiarkistossa. Lisäksi Suomen Kuvalehti on historiallinen ja ajankuvallinen lehti, jotka lukeutuvat varastointikriteereihin. Paikallisten ja kotimaisten lehtien säilytysajan kerrottiin olevan pidempi kuin muilla. Turku-aiheiset lehdet siirretään varastoitaessa Turku-kokoelmaan, vaikka ne olisivat tulleet jollekin näistä kolmesta haastatellusta osastosta.

Pääsääntöisesti kaikki lehdet varastoidaan, mutta sanomalehdet ja sen tyylliset julkaisut jätetään varastoimatta, sillä ne eivät säily hyvänä pitkiä aikoja. Lehden huono kunto on yksi syy, miksi sitä ei voi varastoida, vaan se menee poistoon. Siksi naistenlehtiä esimerkiksi Anna, Eeva ja Me Naiset, ei varastoida, sillä ne ovat menneet huonoon kuntoon kovasta lukemisesta. Tieto-osasto kertoi pyytävänsä lähikirjastosta hyväkuntoisen Suomen Kuvalehden pääkirjaston kappaleen tilalle, sillä se ei yleensä ole varastokelpoinen.

Yleensä uutta yksittäistä lehteä ei kuitenkaan osteta huonokuntoisen tilalle, koska yksittäinen lehti on kallis verraten vuosikertatilaukseen.

Varastoinnissa huomioidaan lehden uudelleenkäyttöarvo eli siihen palataan jatkossakin ja sillä on ajankuvaan tai teemoihin liittyvää erityisyyttä. Varasto pyritään pitää käyttökoelmana ja kysyntä ohjaa varastointia. Kriittisyyttä nostettiin esille haastatteluissa, jotta varastoinnissa ja poistoissa uskalletaan olla rohkeita. Jos varastolehtiä ei lainata tai lueta, miksi niitä säilyttää niin kauan kuin mahdollista. Alan merkittävät lehdet esimerkiksi aiemmin mainittu Parnasso pidetään säilytyksessä, vaikka sillä ei olisi kysyntää. Nämä vähäisestä kysynnästä johtuvat poistot vapauttavat myös hyllytilaa, sillä tilanpuute on yksi ongelma. Musiikkiosastolla on helpompi tilanne, sillä sen lehtikokoelma ei ole niin iso, mikä tuottaisi säilytysongelmia tai suuria poistoja. Esimerkiksi lehtikotelot, joissa lehtien vuosikerrat säilytetään eivät täyty yhtä nopeasti, sillä lehtiä ei julkaista montaa vuodessa. Niitä voi siitä syystä varastoida pidemmän ajan kuin heillä yleisen kaksi vuotta, jotta kansio täyttyy. Tämä tapa ei ole aivan kokoelmalinjauksen mukaista, mutta se on tilan huomiointin mukaista ja siinä tapauksessa hyväksyttävää sekä järkevää, niin kuin haastateltava kommentoi. Kasvuvaraakin täytyy olla, sillä pitää huomioida, ettei kaikkea poisteta.

3.5 Aikakauslehtien kierrätys

Lehtien poistossa on useampia vaihtoehtoja, minne lehdet menevät poiston jälkeen. Voiko ne pistää myyntiin, Varastokirjastoon tai menevätkö ne jätteeksi? Turun pääkirjastossa jokaisella osastolla, jota opinnäytetyössä haastattelimme, lehtiä myydään vuosikertoina yhden euron hintaan. Lehtiä on mahdollista lähettää myös Varastokirjastoon. Varastokirjasto on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtakunnallinen kirjasto, joka sijaitsee Kuopiossa. Se palvelee tieteellisiä, yleisiä ja muita kirjastoja. (Varastokirjasto 2022.) Osastot tarkastavat Varastokirjaston kokoelman ja lähettävät lehtiaineistoja Varastokirjastoon, jos huomaavat sieltä puuttuvan jonkun, mikä muuten on menossa poistoon. Roskiin menee jokaiselta osastolta lehtiä ja niiden kierrätyksessä oli eroja. Terhi Huttunen (2011, 62–66.) tarkasteli selvityksessään Pirkanmaan kirjastojen poistoaineiston käsittelyä ja lajittelua jätteisiin. Tästä ekologisesta kierrätys näkökulmasta kiinnostuen kysimme haastatteluissamme, kuinka osastot hoitavat aikakauslehtien kierrätyksen ja ovatko lehdet päällystettyjä vai ei. Jos lehdet eivät ole myyntikuntoisia tai lähetettävänä Varastokirjastoon, musiikkiosastolla lehdet menevät paperinkeräykseen, koska

ne ovat kaikki päällystämättömiä. Kirjallisuus ja taide -osastolla lehdet ovat myös päällystämättömiä ja menevät paperinkeräykseen, mutta varastosta on poistettu vanhoja päällystettyjä lehtiä. Niistä irrotetaan kannet, jotka heitetään sekajätteeseen eli polttokelpoiseen jätteeseen. Lehtien sivut päätyvät paperinkeräykseen. Sidotut lehdet menevät rouhimoon. Tieto-osastolla lähes kaikki ovat päällystämättömiä ja ne menevät paperinkeräykseen, mutta esimerkiksi käsityölehdet ovat päällystettyjä ja kaavoille on muovitasakut takakansissa. Näistä päällystetyistä lehdistä irrotetaan kannet ja heitetään polttokelpoiseen jätteeseen ja sivut paperinkeräykseen.

3.6 Reklamointi ja lehtitilauksen lopettaminen

Lehden fyysisen poiston eli hävittämisen lisäksi täytyy huomioida tilauksen lopettaminen ja mistä syystä se tapahtuu. Budjetti on merkittävä tekijä puhuttaessa lehtitilausten lopettamisesta. Tullit nostavat hintoja, sekä lehtien kallistuvat hinnat aiheuttavat joidenkin lehtien poistumisen kokoelmasta, koska budjetissa on pysyttävä. Löytyy myös työntekijän päätöksestä riippumaton tilanne. Silloin, kun lehden julkaisu lopetetaan, se jää luonnollisesti pois tarjonnasta.

Tilausten ongelmatilanteita löytyy paljon. Reklamointi on lisääntynyt vuosien varrella huomasti ja on jatkuvaa. Lehdissä on toimitusongelmia. Jotain lehteä ei saata saapua ollenkaan ja näkyy vain pelkkänä nimekkeenä, yksittäisiä numeroita uupuu. Jos reklamointi tuottaa tulosta, ongelmatilanteet selviävät mutkitta. Usein käy niin, ettei reklamointi auta tai monta lehteä saapuu kerralla, eikä sekään ole sitä mitä halutaan. Reklamointi on turhauttavaa, sillä siihen menee paljon aikaa ja voimavaroja. Reklamoidut ja ongelmalliset lehtitilaukset kirjataan vuoden aikana ylös, jotta ne tilaukset voidaan jättää uusimatta.

3.7 Libnet ja Vallu

Turun pääkirjastolla on yleensä kahden vuoden sopimus lehtitilaustentarjoajan kanssa, johon sisältyy lisäksi kaksi optiovuotta. Nykyinen sopimus LM Prenaxin kanssa, jonka alla tilaustenhallintatyökalu *Libnet* on, on ollut kauemmin, jo vuodesta 2016, koska sen käyttöönotto viivästyi ongelmien vuoksi. Sen kilpailutti Kuntahankinnat, joka on yhdistynyt myöhemmin Hanseliin. Hansel on julkishallinnon yhteishankintayksikkö. Se tarjoaa yhteishankintojen lisäksi asiantuntija-apua kilpailuttamiseen ja hankintojen kehittämiseen. (Hansel Oy 2022.) Libnet on LM Prenaxin tilaustenhallintatyökalu sähköisten ja

painettujen tilausten hallintaan. Libnetissä on mahdollista hoitaa tilausten teko, reklamointi ja julkaisujen haku yhdestä paikasta. (LM Prenax 2022.) *Vallu* eli Turun pääkirjaston varastolehtiluettelo sisältää pääkirjaston lehtien varastotiedot ja se on vapaasti löydettävissä ja käytettävissä netissä (Turun kaupunki 2022). Kun järjestelmät vaihtuvat, kaikkea informaatiota ei viedä uusiin järjestelmiin, mutta Vallusta löytyvät kaikki varastossa olevat lehdet.

4 TUOTOKSEN TOTEUTTAMINEN

Tuotoksen lähtökohtana oli lehtityöntekijöiden tarve saada jokin kirjallinen dokumentti, joka kuvaa aikakauslehtien valintatyötä ja toimii keskustelun pohjana kokouksissa. Yhteistä dokumenttia ei ennestään ollut lehtityöntekijöiden käytettävissä, koska työskentely on ollut osastojen sisäistä.

Aloitimme kehitellä ideoita dokumentin sisällöstä ja ulkomuodosta. Halusimme dokumentista visuaalisen ja selkeän. Koska dokumentin perimmäinen syy oli olla keskustelun avaus, sen oli parempi olla värikäs ja silmää miellyttävä kuin pelkkä teksti valkoisella pohjalla. Valitsimme tuotoksessa käytettäväksi väreiksi Vaskin logossa ja Turun pääkirjaston sosiaalisissa medioissa käytettyjä sinisen sävyjä. Halusimme dokumentin olevan lisäksi tiivistetty ja helposti käsiteltävä kokouksissa. Ensimmäinen ideamme ulkomuodosta oli jonkinlainen kaavio. Opettajamme ehdotti ajatuskarttaa, vuosikelloa tai prosessikaaviota. Näistä valitsimme ajatuskartan, koska siihen pystyi parhaiten lisäämään käsiteltäviä aiheita ja niiden alle lisähuomioita. Ajatuskartta ei myöskään kulje lineaarisesti, vaan aiheet olivat vapaammin sijoitettavissa. Se lisäksi antaa lehtityöntekijöille mahdollisuuden lisätä omia merkkauksia ja huomioita jälkeenpäin. Valmis ajatuskartta muistuttaa visuaalisesti muistitaulua, jossa aiheet ovat koottu erillisille muistilapuille.

Emme halunneet dokumentin kuvailevan valintatyön tarkkaa prosessia ja etenemistä, vaan keskittyvän työvaiheissa ilmeneviin kysymyksiin ja huomioitaviin asioihin. Tuotos on tehty haastattelujen pohjalta. Siihen on koottu näitä kysymyksiä, sekä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, joita olisi hyvä käydä yhdessä lehtityöntekijöiden kanssa läpi.

Tuotoksessa on 8 eri aihetta, joista *valinta* käy läpi aikakauslehtien valintatyön tavoitteita ja kriteereitä. Siinä on nostettu esille esimerkiksi sensaatiolehdet, sillä niiden pitämisestä kokoelmassa on ollut paljon keskustelua. *Budjetti ja ongelmatilanteet* käyvät varsinkin reklamointia läpi ja sen syitä. Fyysisten ja e-lehtien vertailu on otettu ylös myös, sillä e-lehtien lukeminen on kasvamassa koko ajan. Siksi on hyvä miettiä, pidetäänkö fyysinen lehti, tilaanko vain e-julkaisu vai tuleeko fyysisen lehden tilauksessa e-lehti lisänä. Tässä kysymyksessä tulee pohdittua budjetin käyttöä ja hyllytilaa. *Asiakastoiveita eli hankintaehdotuksia* tulee eri osastoilla eri kautta, sekä niitä pystyttiin eri syistä toteuttaa tai jättää toteuttamatta. *Varastointi*-kohdassa saadaan esimerkiksi kysyttyä mielipidettä tietyn lehden säilytysajasta, jos se on ollut hankalaa. Varastolehtiä halutaan pitää käyttökokoelmana, joka tarkoittaa aktiivista käyttöä asiakkaiden toimesta. Tähän liittyy

kysymys varastolehtien lainausmäärien seuraamisesta. Varastoinnin yksi kriteereistä on uudelleenkäyttö arvo ja lainausmäärien seuranta toisi tietoa siitä lehtikohtaisesti. Muutenkin päätökseen siitä, mitä varastoidaan, työntekijät saavat mahdollisuuden vertailla toimintatapojaan osastojen välillä ja pääsevät keskustelemaan niistä. *Poistojen* tekeminen tuntuu olevan haastavaa, sillä kaiken haluaisi säilyttää. Tässä tapauksessa täytyy ottaa esiin kriittisyys ja rohkeat poistot, sillä ne kuuluvat työnkuvaan. Kriittisyys auttaa mietinnässä, onko jokin lehti järkevä poistaa ja rohkeus auttaa tekemään poistopäätöksen. Varaston säännöllinen läpikäynti helpottaa hyllytilan hallinnassa. *Kirjallisista dokumenteista* tärkeimpänä on kokoelman kehittämispolitiikka, mikä Turun pääkirjastolta puuttuu. Se on puute, joka täytyy korjata, sillä sen oletetaan löytyvän jokaiselta kirjastolta. Mitä isompi kirjasto, sen yleisempää on, että kokoelman kehittämispolitiikka löytyy kirjallisena. Haastatteluista selvisi työntekijöidenkin näkevän tarvetta kirjalliselle versiolle. Valintaohjeistuksen tai –linjauksen kerrottiin olevan työnalla. Poisto- ja varastointilinjaus on valmistunut viimeisimmäksi.

Vaikka *kokoukset ja yhteydenpito* eivät ole osa kokoelmanhoitoa ja valintatyötä, ne haettiin haastattelujen perusteella ottaa tuotoksessa esille. Haastatteluista selvisi muutosehdotuksia kokouskäytänteisiin ja haluja käydä enemmän keskustelua osastojen yli muiden lehtivastaavien ja lehtityöntekijöiden kanssa. Valintatyötä tehdään omilla osastoilla todella itsenäisesti, joten välillä kaipaisi muiden neuvoja ja mielipiteitä ongelmatilanteissa tai muuten vain. Lähikirjastojen lehtien valintatyö tutummaksi tarkoittaa lähikirjastojen lehtityöntekijöihin paremmin tutustumista ja kuinka heidän valintatyönsä, varastointi ja poistot tapahtuvat.

Opinnäytetyössämme käsitellään Libnetiä ja Vallua, mutta emme sisällyttäneet niitä tuotokseen, koska niihin ei liity käsiteltäviä asioita lehtityöntekijöiden kokouksissa. *Koha* sen sijaan otettiin mukaan tuotokseen, vaikka sitä ei käsitellä opinnäytetyössä, koska se on hyvin olennainen osa lehtiervalintatyötä ja käytössä kirjastojärjestelmänä Turun pääkirjastossa. Haastattelujen perusteella *Koha* ei toimi parhaalla mahdollisella tavalla valintatyössä. Halusimme, että lehtityöntekijät saavat mahdollisuuden keskustella tästä matalla kynnyksellä, joten lisäsimme sen tuotokseen. Mahdollisia parannusehdotuksia suositellaan viemään eteenpäin *Koha*-yhteisöön, jotta siitä saataisiin tehtyä mahdollisimman toimiva myös lehtityössä.

5 YHTEENVETO

Opinnäytetyön tavoitteena oli laatia visuaalinen dokumentti aikakauslehtien valintatyön tueksi. Tarkoituksena oli haastatella kirjaston lehtivastaavia ja selvittää mitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kirjaston eri osastojen välillä oli aikakauslehtien valinnassa. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Turun pääkirjasto ja työ toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä.

Haastatteluista kerätty aineisto tiivistettiin opinnäytetyön tuotoksena syntyneeseen ajatuskarttaan. Ideana oli, että ajatuskartta toimisi kokouksissa keskustelun pohjana, sillä se sisältää aikakauslehtien valintatyössä esiin nousevia huomioitavia asioita ja mahdollisia ongelmakohtia, joita lehtityöntekijöiden olisi hyvä käsitellä yhdessä.

Yhtäläisyyksiä oli valintakriteereissä, jotka olivat osastoittain samat. Myös valintaprosessi kulki osastoilla samassa aikataulussa. Eroavaisuuksia löytyi muun muassa siinä, mitä kautta asiakastoiveita tulee ja kuinka niitä hyödynnetään. Lisäksi varastoinnin ja poistojen osalta painotettiin eri asioita, kuten hyllytilaa ja säilytysaikoja.

Opinnäytetyön toimeksiantona pyydetty visuaalinen dokumentti saatiin toteutettua onnistuneesti, koska ideana oli helpottaa ongelmakohtien puheeksi ottamista ja lisätä osastojen välistä keskustelua. Tuotoksen tarkoitus ei ollut olla valmis tai virallinen ohjeistus lehtityöntekijöille, mikä teki työstä suhteellisen helpon toteuttaa. Haastatteluissa oli avoin tunnelma ja otimme kirjaston lehtivastaavien ajatuksia ja mielipiteitä osaksi tuotosta. Esimerkiksi opinnäytetyössä ei käsitellä Kohaa, mutta se tuli esille haastatteluissa ja sisällytettiin tästä syystä tuotokseen. Onnistuimme myös tekemään tuotoksesta visuaalisesti silmää miellyttävän, mielenkiintoisen ja helppokäyttöisen. Epäonnistuimme opinnäytetyön aikataulutuksessa ja tästä syystä sen valmistuminen viivästyi. Opinnäytetyö jäi myös liian lyhyeksi etenkin siitä näkökulmasta, että tekijöitä on kaksi. Sisällöltään opinnäytetyö on kuitenkin onnistunut ja pätevä.

Opinnäytetyön tuloksena syntynyt ajatuskartta on tehty ajatellen sen muokattavuutta ja uudelleenkäyttö arvoa. Kirjaston lehtityöntekijät voivat lisätä ajatuskarttaan omia ajatuksiaan ja merkintöjä. Ajatuskarttaa voi lisäksi hyödyntää valintaohjeistuksen laatimisessa.

LÄHTEET

Aikakausmedia ry. Mikä on aikakauslehti? Viitattu 18.2.2022. Saatavilla <https://www.aikakausmedia.fi/mediakasvatus/mediakasvatusmateriaalit/mika-on-aikakauslehti/>

Aikakausmedia ry. n. d. Tutkimus: Aikakauslehtihetkessä rentoudutaan, inspiroidutaan ja opitaan uutta. Viitattu 23.3.2022. Saatavilla <https://www.aikakausmedia.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2021/tutkimus-aikakauslehtihetkessa-rentoudutaan-inspiroidutaan-ja-opitaan-uutta/>

Alabaster, C. 2002. Developing an outstanding core collection: A guide for public libraries. Chicago: American Library Association.

Atkinson, R. 1984. The citation as intertext: Toward a theory of the selection process. Library Resources and Technical Services.

DePew, J. 1975. An acquisitions decision model or academic libraries. Journal of the American Society for Information Science.

Doll, C. A. & Barron, P. P. 2002. Managing and analyzing your collection: A practical guide for small libraries and school media centers. Chicago: American Library Association.

Evan, G. E. & Zarnosky, M. R. 2000. Developing library and information center collections. Neljäs painos. Englewood: Libraries Unlimited.

Hansel Oy 2022. Hansel yrityksenä. Viitattu 5.4.2022. <https://www.hansel.fi/meista/hansel-yrityksena/>

Huttunen, T. 2011. Kirjastoaineiston ekologinen jalanjälki. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Johnson, P. 2009. Fundamentals of Collection Development and Management. Toinen painos. Chigago: American Library Association.

Keränen, L. 2021. Lautapelit kirjastoissa – itseopiskelumateriaali. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 31.1.2022. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/503900/Keränen_Laura.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kielitoimiston sanakirja. 2021. Kokoelma. Viitattu 18.2.2022. <https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi/#/kokoelma?searchMode=all>

LM Prenax. 2022. Libnet. Viitattu 5.4.2022. <https://lminfo.com/fi/libnet/>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022. Kirjastojen rahoitus. Viitattu 21.3.2022. <https://okm.fi/kirjastojen-rahoitus>

Quinn, B. 2007. Cognitive and Affective Process in Collection Development. Library Resources and Technical Services.

Rutledge, J. & Swindler, L. 1987. The Selection Decision: Defining Criteria and Establishing Priorities. College and Research Libraries.

Syyrakki, E. 2021. KTM 2021 tulokset julkistettu. Viitattu 18.2.2022. <https://mediaauditfinland.fi/2021/10/13/kmt-2021-tulokset-julkistettu/>

Tilastokeskus. 2019. 3. Aikakauslehtien suurin lukijaryhmä ovat 45 vuotta täyttäneet. Viitattu 23.3.2022. Saatavilla https://www.stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_kat_003_fi.html

Tilastokeskus. n. d. Aikakauslehti. Viitattu 23.3.2022. Saatavilla <https://www.stat.fi/meta/kas/ai-kakauslehti.html>

Turun kaupunki. 2022. Kirjastot. Viitattu 15.2.2022. <https://www.turku.fi/turun-kaupunginkirjasto/aukioloajat-ja-yhteystiedot/kirjastot>

Turun kaupunki. 2022. Vallu. Viitattu 21.3.2022. <http://vallu.turku.fi/>

Varastokirjasto. 2022. Varastokirjasto. Viitattu 8.5.2022. <https://varastokirjasto.fi/>

Vaski. 2022. E-lehdet. Viitattu 4.5.2022. <https://vaski.finna.fi/Content/eaineistot>

Wilén R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus

Williams L. B. 1991. Subject Knowledge for Subject Specialists: What the Novice Bibliographer Needs to Know. Collection Management.

Tuotos

Haastattelukysymykset

1. Miten valintatyö tapahtuu käytännössä?
2. Mitkä asiat vaikuttavat lehtien valintaan?
3. Onko pääkirjastolla kokoelman kehittämispolitiikka? Jos on, onko se käytössä?
4. Tuleeko asiakkailta toiveita aikakauslehdistä? Vaikuttavatko ne valintaan?
5. Mitä päätetään poistaa kokoelmasta ja miksi?
6. Mitä päätetään varastoida ja miksi?
7. Mikä on lehtiervalintaporukka?
8. Mitä mieltä yhdessä tekemisestä?